

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондаренко С. ОТ Я ВСЯ – Я СВЯТО, або Віхола лохів / С. Бондаренко. – К. : Ярославів Вал, 2010. – 200 с.
2. Гадамер Г.-Г. Герменевтика і поетика / Г.-Г. Гадамер. – К. : Юніверс, 2001. – 288 с.
3. Грицай М. Давня українська література / М. Грицай, В. Микитась, Ф Шолом. – К. : Вища школа, 1989. – 414 с.
4. Забужко О. Let my people go: 15 текстів про українську революцію / О. Забужко. – К. : Факт, 2006. – 232 с.
5. Квіт С. Основи герменевтики / С. Квіт. – К. : ВД “Кисво-Могилянська академія”, 2003. – 192 с.
6. Бондаренко С. “Вдаримо цінністю по ницості” [Електронний ресурс] / С. Бондаренко. – Режим доступу : <http://literator.in.ua/modules/library/article.php?articleid=18>
7. Ковальов С. “Заздрю вашому досвіду безкровних революцій” [Електронний ресурс] / С. Ковальов. – Режим доступу : <http://www.radiosvoboda.org/content/article/24277519.html>

УДК 161.2-2

ЗАКОНИ Й ЗАКОНОМІРНОСТІ ІСТОРИЧНОГО ПОСТУПУ СУСПІЛЬСТВА І ЛЮДИНИ В ЛІТЕРАТУРІ

Козлов А. В., д. філол. н., професор

Криворізький педагогічний інститут ДВНЗ “Криворізький національний університет”

Стаття присвячена дослідженню закономірностей поступу суспільства і людини у творах української літератури. Автор спробував обґрунтувати сутність історичних закономірностей, визначив, як у творах літератури, тобто в “найфілософічнішому” виді мистецтва, втілюються історичні закономірності в конкретних художніх моделях та художніх образах історичних осіб, спільнот, явищ і процесів – як саме там відтворюються названі закономірності, цикли й типові характери, явища та процеси.

Ключові слова: закономірності, закони.

Козлов А. В. ЗАКОНЫ И ЗАКОНОМЕРНОСТИ ИСТОРИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ ОБЩЕСТВА И ЧЕЛОВЕКА В ЛИТЕРАТУРЕ / Криворожский педагогический институт ГВУЗ “Криворожский национальный университет”, Украина.

Статья посвящена исследованию закономерностей развития общества и человека в произведениях украинской литературы. Автор осуществил попытку обоснования сущности исторических закономерностей, определил, как в произведениях литературы воплощаются исторические закономерности в конкретных моделях и художественных образах исторических личностей, процессов и явлений – как именно там отражаются указанные закономерности, циклы и типы характеров, явлений и процессов.

Ключевые слова: закономерности, законы.

Kozlov A. V. LOW AND REGULAR HISTORICAL DEVELOPMENT SOCIETY AND MAN IN THE LITERATURE / Krivorozgian Pedagogical Institute SHEI “Krivorozgian National University”, Ukraine.

The article is devoted Low and regular historical development society and man in the literature. Author to ground regular in the work literature.

Key words: Low, regular.

Люди нерідко просто пишаються тим, що вони живуть і діють відповідно до законів суспільного співіснування та існування в природі (тобто в гармонії з нею) і навіть у системі громадських прав та обов'язків, у сфері регламентацій соціально-побутових стосунків. Та й сучасна держава тоді вважається чи не “найкращою”, якщо її (хоча б умовно) можна назвати “правовою”. Та коли враховувати ще й культуру (перш за все як систему природно-генетичних та суспільних потреб людей і, регламентацій – від правил етикету до принципів та категорій етики й естетики, тобто самих процесів реалізації будь-яких регламентацій, а не тільки як систему матеріально втілених практично-художніх цінностей та критеріїв їхніх визначень), то теза про те, що до історії людства взагалі можна й необхідно осмислено віднести передовсім лише те, що було, є й буде на планеті неминучим (закономірним), циклічно (еволюційно, а не механічно) повторюваним і для кожного циклу типовим. А все останнє (наскільки б реальним воно не було і якими б способами не фіксувалося) може й повинно розглядатися скоріш як

випадкове, хай навіть виняткове, тільки не власне історичне, бо не підпорядковується ні закономірності, ні циклічності, ні типовості – воно складає все те “нестандартне”, що є лише супровідним.

Виходячи з усього цього, і враховуючи той факт, що упродовж кількох останніх тисячоліть закони й закономірності природи і суспільства вже більш-менш чітко сформульовані, варто визначитися і з принципами і загального суто історичного поступу, і поступу різномасштабних людських спільнот і устроїв.

Враховуючи й те, як загалом формується враження людей про “неймовірний прогрес” у галузях справедливості, культури, рівноправності, а стосунки між надпливовими громадянами держав, між союзами спільнот, – усе закінчується революціями та війнами.

Усьому цьому підпорядковуються й будь-які “нові” та “новітні” історії. А тому зміст основних категорій історіографії взагалі та в літературі й літературознавстві принципово мінятися не може.

Оскільки в межах статті навіть усіх основних закономірностей, циклів і типів не оглянеш, варто хоча б побіжно простежити за тим, як у творах літератури, тобто у “найфілософічнішому” виді мистецтва, втілюється все це в конкретних художніх моделях та художніх образах історичних осіб, спільнот, явищ і процесів – як саме там відтворюються названі закономірності, цикли й типові характери, явища та процеси.

Так, наприклад, мало хто з літературознавців (та й істориків) переймався питанням про те, чому саме в XII–XIII ст. у Київській Русі поставлено питання про закони світські й релігійні (“Руська Правда”, “Слово про Закон і Благодать”); чому повсюдною й постійною була потреба законами захищати й без того більш ніж захищених владарів та ін. Та, врешті-решт, напрошуються й низка головних питань щодо способів існування людства: “Чому при наявності таких багатопланових і скрупульозно розроблених правових систем із епохи в епоху чесним людям праці живеться в усіх відношеннях нелегко, а фактично все важче й важче?”, “Чому злочинних задумів і програм, дій та акцій (аж до світових війн) не зменшується?”, “Чому подібні події й акції стають усе жорстокішими, безпощаднішими, кривавішими й масштабнішими?”, “Чому ж дії та наслідки так званих “гуманних” і “демократичних” законів такі мізерні?”.

Людство, то все більше й більше “узаконюючи” та “зміцнюючи” родинні зв’язки, то остаточно опускаючи їх до рівня тваринних способів статевого зносин, фактично поступово повертається до законів і закономірностей природи, прикриваючись “природністю” людини, “свободою особистості”, то всюдисущим і до невпізнанності заялуженим “демократизмом”.

Оскільки закони й закономірності природного й суспільного буття людей діють не тільки об’єктивно, а й невинно, письменникам і літературознавцям усіх часів і народів напевне варто було б запам’ятати, що будь-які їхні кон’юнктури та лакейства, відверті брехні на користь окремих владик чи суспільних устроїв на фоні історичних закономірностей, циклічностей і типовостей викриватимуться всіма наступними поколіннями читачів.

Більше того, варто не забувати й того, що під час помітних суспільно-історичних заспокоєнь (“застоїв”) чи хоча б у роки відносного спокою, людство загалом і окремі психотиши, виразники його ідейно-цільових прагнень, акцентують їхню увагу переважно на позитивах: інтерпретують їх, формують критерії їх визначення, удосконалюють і, врешті-решт, визначають суспільні функції. А в часи духовних розбратів, збройних розбоїв і воєн, навіть ще в моменти передчуттів природних і суспільних катастроф, усе відбувається навпаки: інстинкти й потреби самозбереження штовхають людей не тільки на роздуми про негативне, а й на егоїстичні дії та вчинки суто тваринного характеру.

Саме в цьому плані багато роздумів і праць історіографічного плану, пам’яток писемності і творів власне художньої літератури та літературознавчих досліджень стали виглядати, як мінімум, не однозначними.

Так, літописи, хроніки та діаріуші різних форм, як правило, оцінюють, перш за все, з точки зору того, настільки багаті вони конкретикою номінативного та процесуально івентивною інформацією, тоді як питання про закономірності зображеного та його вписаність у рамки того чи іншого (достатньо окресленого й завершеного) циклу, не говорячи вже про типовість, можуть залишатися навіть поза увагою і літописця, і дослідника. Може, саме тому недослідженими залишаються справжні гори літописів, маси пам’яток, у яких “ховаються” до сих пір оті самі закономірності, цикли й типи та психотиши людей і суспільних станів. Особливу увагу в цьому плані мають викликати так звані “козацькі літописи”, літописи типу “Історії русів”.

У першому випадку “втрата” тексту першого тому звела намагання виявити й вивчити не лише закономірності, циклічності й типовості майже до неможливості, а саму можливість серйозної розмови про те, чому і які саме акценти зробив автор на подіях періоду Руїни, чому і як усе це авторові вдалося. Не менш цікавим у цьому плані могло б бути й паралельно-порівняльне дослідження “Літопису Самійла Величка” та роману П. Куліша “Чорна рада”.

Ще рідше подібні питання порушуються й висвітлюються при вивченні пам'яток публіцистично-історіографічного плану – “слів”, “звернень”, “посланий” тощо. Тут справа (частіше всього) зводиться до інтерпретування змістоформ, ознак та суспільних функцій цього плану документів. Здавалося б, значно простішими видаються пам'ятки на кшталт “Хождения Даниїла за три моря”, “Мандрів...” В. Барського та ін. У пам'ятках цього типу чи не найвищими цінностями вважаються правдивість, масштабність та оригінальність побаченого, вміння автора проникнути в психіку людей інших націй і народностей, етносів. Але хто з дослідників порушив питання про те, чому не залишилося подібних пам'яток із усіх попередніх і не з'явилося в пізніших століттях і тисячоліттях, а якщо вони й були, то чи відрізнялися вони від усіх інших зображенням циклів і типів мандрівників та об'єктів їхніх спостережень та описів: чому мандрі до полюсів, у справжні нетрі джунглів і в глибини океанів так і не стали типовими тощо?

Та й питання про те, чи справді подорожні спостереження Геродота та його роздуми про життя різних народів є суто історичними – скоріш усього, це пам'ятки писемності в душі нон-фікшен.

Мабуть, прийшла пора й самі “найнауковіші” праці з історії всього людства, подієві ряди світового масштабу і будь-якої окремої людської спільноти чи особистості (не описувати, а лише переоцінити відповідно до поданих тут та й інших принципів і критеріїв, а (головне!) далі писати відповідно до них. А то і справді вийде, що художня література виявиться “історичнішою ніж сама історія”.

Візьмемо для прикладу лише один із її творів – “Вергилиеву Енеиду на малоросійській язык перелицованную І. Котляревским”.

По-перше, історики та письменники-історіографи достатньо однотайно й однотипно шукають у текстах указів та вказівок польсько-литовських і московських монархічних центрів про необхідність (зверніть увагу – про необхідність, а не про неминучість і закономірність) знищення козацької вольниці взагалі (а не власне Січі), адже сама по собі Січ – це лише часопросторовий символ, знак, може, навіть якоюсь мірою генетичний код і цикл, якщо згадати той факт, що приблизно в тих самих часопросторових координатах зародилася, діяла, занепадала і так само морями втікала жіноча вольниця під загальною, пізнішою, назвою “Амазонія”.

Козацька, як і свого часу жіноча, вольниця аж ніяк не могли розвиватися й занепадати ні в які інші часи, окрім в епохи жорсткої боротьби проти матріархату та в періоди повного торжества “чоловічого монархізму” у світі – вони виникали й зникали як явища неминучі й закономірні. І саме тоді, коли більшість істориків уже майже не цікавилася самими процесами занепаду обох цих явищ, І. Котляревський, перш за все, на прикладах еволюції характерів, психотипу та головних мотивацій діяльності героя й фактично усіх інших персонажів твору простежив процеси не лише руйнації колишніх, а й формування нових характерів і психотипів людей нової, Задунайської Січі.

Звичайно, геній І. Котляревського дозволяє побачити все те без особливої напруги навіть тоді, коли отаман козаків-утікачів діяв як вергілієвський Еней, тоді як у творах “Адвокат Мартіан”, “Кудеяр” та низці інших творів історика й письменника М. Костомарова, “Владимирия” та “Чорна рада” П. Куліша; “Останні орли” М. Старицького закономірності, циклічності й типовості помітно “розплилися” в другорядному й супровідному. Але ніхто й не обіцяє ні історикам, ні письменникам-історіографам (а за ними й літературознавцям та мистецтвознавцям) права на те, щоб про все історичне (і навіть про “квазі-історичне”) можна просто “побалакати” науково, образно або відповідно до кон'юнктурних позицій, особистісних уподобань чи так званих “оригінальних” та “особистісних” світобачень, настроїв і станів. Історія і в літературі має бути (хоча б принципами) схожою на історію, а не на “історичну балаканину”, прикрити “матеріалами”, “фактами”, “документами” найрізноманітнішого походження.

УДК 821.161.2-1“19”

ЕКЗИСТЕНЦІЙНА ПРОБЛЕМАТИКА ЯК КОНСТРУЕНТ СЮЖЕТОТВОРЕННЯ В ЛІТЕРАТУРНОМУ ТЕКСТІ (НА ПРИКЛАДІ ТВОРІВ У. САМЧУКА ТА Ю. МУШКЕТИКА)

Конончук Т. І., к. філол. н., доцент

Академія адвокатури України

У статті аналізується екзистенційна проблематика, що є в художньому тексті важливим конструентом сюжетотворення. Об'єктом аналізу взято роман У. Самчука “Марія” та оповідання Ю. Мушкетика “Христос і Марія у срібнім окладі”. З'ясовано, що однією з центральних екзистенційних проблем є